

ОЦІНКА КОРПОРАТИВНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

Анотація. У статті надано оцінку розвитку корпоративних утворень в Україні, аналізуються методичні підходи щодо реструктуризації аграрного бізнесу в Україні.

Ключові слова: трансформація, виробничо-комерційні структури, управління, корпорація.

Summary. This article provides an assessment of the development of education in Ukraine korporativnih, analysis methodology podhodi for restructuring the agricultural business in Ukraine.

Key words: transformatsiya, industrial and commercial strukturi, management, korporatsiya.

Постановка проблеми. Широкомасштабна трансформація в економіці України, викликана, з одного боку, науково-технічним прогресом, а з іншого — структурними перетвореннями, поставила перед науковою громадськістю цілу низку теоретичних і практичних завдань. Особливо важливе значення серед них має кардинальна перебудова всіх видів діяльності великих суб'єктів господарювання економіки, яка потребує спеціальних теоретичних і методичних розробок. Наприкінці ХХ століття у всіх галузях країни відбулося не тільки розукрупнення підприємств, але й створення численних дрібних фірм, що характеризуються спрощеною структурою управління. Ці процеси негативно позначилися на економічних показниках, коли кількість підприємств різко зросла, а чисельність персоналу, що припадає на одне підприємство, значно знизилася. Результатом децентралізації капіталу з'явився спад виробництва продукції, зниження її якості, збільшення частки імпортованих товарів та інші негативні тенденції. Різко скоротилася кількість великих підприємств за галузями, зокрема сільськогосподарської сфери. Для усунення сформованих диспропорцій на основі об'єднання підприємств стали створюватися великі компанії, що характеризуються широким діапазоном видів діяльності, які показали можливості інтеграційних процесів та економічного зростання. Великі корпорації визначають рівень національної економіки, напрямки її розвитку, ефективність і конкурентоспроможність на внутрішньому і світовому ринках.

Створення різного роду інтегрованих агропромислових структур (агрофірм, комбінатів, холдингів) — один з основних напрямів розвитку аграрної сфери економіки 1990-х — початку 2000-х рр. Найбільша активність створення корпоративних об'єднань відзначалася у 1998–2003 рр. За цей період значно підвищився ступінь впливу великих агропромислових формувань на результати діяльності агропромислового комплексу країни. Створення інтегрованих структур дозволяє зменшити транзакційні витрати з просування продукції до споживача, залучити додаткові інвестиції, активізувати оновлення основних засобів, впровадити

нові технології і методи управління. Вертикально організовані зв'язки централізують фінансові потоки, зміцнюють фінансову дисципліну, підвищують рівень фінансового оздоровлення сільськогосподарських підприємств. Разом з тим мають місце й негативні моменти, пов'язані переважно з обмеженням самостійності постачальників сільськогосподарської сировини. Розвиток взаємовигідних відносин у формуваннях вертикальної інтеграції вимагає розробки єдиного організаційно-економічного механізму взаємодії та з'єднання в єдиному господарському організмі структурних ланок, заснованих на правомірному розподілі прибутку між партнерами з технологічного процесу відповідно до їх реального внеску у виробництво.

Найважливішим аспектом діяльності великих компаній вважається обґрунтування стратегічного управління ними та створення умов для адаптації до вимог зовнішнього оточення. Від того, як успішно розвиватимуться великі сільськогосподарські комерційні системи, значною мірою залежать перспективи досягнень вітчизняної економіки. Ця проблема найменш розроблена у вітчизняній економічній науці, особливо стосовно аграрного виробництва. Потрібен пошук найбільш ефективних підходів до стратегічного управління великими компаніями. Враховуючи викладені аргументи, можна вважати обрану тему актуальною з урахуванням таких позицій: посилення значущості великих виробничо-комерційних структур в економіці країни і ускладнення процесів управління ними, розширення сфери робіт, пов'язаних із завоюванням споживчих переваг, необхідністю постійного перетворення механізмів управління великою компанією, наявними можливостями поглиблення соціально-економічної орієнтованості великих виробничо-комерційних структур, наявністю резервів і можливостей розвитку управлінських процесів у великих господарських структурах.

Стан вивчення проблеми. Широке визнання найважливішої ролі корпоративного управління в процесі забезпечення успішної діяльності великих підприємницьких структур визначає стійкий інтерес дослідників до вивчення такого складного комплексного явища, як управління становлен-

ням корпоративних відносин, що впливають на ефективний розвиток бізнесу. На сьогодні проблеми розвитку корпоративних виробничо-господарських структур досліджені рядом зарубіжних вчених, серед яких Р. Акофф, І. Ансофф, Д. Гібсон, П. Друкер, Д. Ньюстром, М. Портер та ін. Проблемами створення інтегрованих структур в агропромисловому комплексі займаються Г. Газін, В. Євтушевський, В. Кондратьєв, О. Редькін, В. Шапіро, К. Шапошников, Б. Щербаков та ін. Однак досліджень, орієнтованих на реструктуризацію стратегічного управління й адаптацію великих структур до вимог ринку, виконано мало. Поряд з цим не повною мірою вивчені теоретичні передумови формування системи управління інтегрованими структурами. Таким чином, незважаючи на досягнуті результати дослідження, є ціла низка невивчених проблем, які дозволяють автору вважати ступінь їх розробленості недостатньою.

Мета дослідження — обґрунтування механізмів стратегічного управління корпоративними структурами сільськогосподарського виробництва на основі зміни внутрішнього середовища та адаптації їх до вимог ринкової економіки. Важливе значення набуває завдання необхідності зміни практики управління українським агровиробництвом. До загальноприйнятих у світовій практиці причин кризового стану підприємств агрокомплексу (неефективність управління, брак інвестиційних ресурсів) українська економіка додає свої специфічні причини, зумовлені перехідним характером (надмірне захоплення інституційними перетвореннями сільського господарства та його багатоукладність, значна питома вага господарств населення у виробництві продукції сільського господарства, недолік оборотних коштів). Виходячи з цих положень, об'єктивно стає потреба розробки системи антикризового управління ресурсами галузі. Стан українського агровиробництва, рівень використання його ресурсів і продовольчого забезпечення населення зумовлюють необхідність комплексної економічної оцінки галузі та розробки заходів антикризового управління. Зарубіжний підхід і накопичений український досвід управління аграрним сектором економіки не мають універсального характеру для всіх українських регіонів. Розробки вітчизняних вчених орієнтовані, в основному, на систематизацію теоретичних положень функціонування антикризового управління. Перехід на ринкові відносини вимагає вдосконалення міжгалузевих зв'язків і впровадження науково обґрунтованої системи ведення сільського господарства, підвищення ефективності всіх галузей агрокомплексу та головної ланки — сільського господарства. Необхідні нові підходи до обґрунтування моделей функціонування агрокомплексу в конкурентному середовищі. Ринкові відносини і виниклі з ними

нові проблеми визначають необхідність оцінки економічної ситуації, що склалася в агрокомплексі держави, і розробки науково обґрунтованої системи функціонування на перспективу.

Актуальність цієї проблеми в сучасних умовах полягає в тому, що система ведення виробництва повинна відповідати вимогам ринкової кон'юнктури з урахуванням впливу конкуренції в системі світогосподарських зв'язків.

Результати досліджень. Багато економістів пов'язують ефективність процесів приватизації з оптимальним поєднанням економічних інтересів їхніх учасників. Разом з тим взаємодію економічних інтересів у процесі приватизації ще досить слабо вивчено. Іноді в сучасній економічній науці застосовується мотиваційний підхід під час аналізу лише окремих аспектів приватизації. Така ситуація, на нашу думку, склалася через поверхневу очевидність цілей, які стимулюють процеси приватизації — роздержавлення підприємств, капіталізації статутного фонду і поповнення доходу держбюджету.

Сполучення стимулів може прискорити або сповільнити бізнес-процес. При цьому стимулювання інтересів суб'єктів підприємницької діяльності повинно витікати із умов та цілей бажаного напрямку його розвитку.

Треба мати на увазі, що економічні інтереси учасників бізнес-процесів носять дуже суперечливий характер, і чим більше у суб'єктів інтересів, тим важчий процес їхнього врегулювання. Впорядкування економічних інтересів багато в чому залежить від правильної реалізації суспільного інтересу в особі державного регулювання і стимулювання.

Дискусії з проблеми сполучення інтересів усіх суб'єктів підприємницької діяльності ведуться давно, але, незважаючи на це, теорія вказаного питання доки ще знаходиться в стадії розробки. Спроби в цьому напрямку наштовхуються на одне із самих уразливих місць теорії управління, тобто на чіткість обґрунтування логіко-конструктивної основи єдності цілей, інтересів та дій всіх учасників економічних відносин.

Іноді ототожнюють цілі та інтереси, пояснюючи це орієнтацією державної політики. Проте, маючи близькі риси, ці поняття будуються на різноманітній основі мотивації поведінки суб'єктів господарювання. Цілі повинні формулювати умови, за яких інтереси спонукають економічне поведіння і мотиви діяльності виробничих осередків. Тут набирає сили правило підпорядкування інтересів нижнього шабля цілям вищого рівня управління. Не можна думати, що в цьому випадку порушується логіка, оскільки цілі вищого рівня впливають насамперед із його інтересів. Цілком природно, що більш загальним інтересам мають бути підпорядковані приватні.

Надалі нижня ланка, виходячи з цілей вищого рівня і своїх інтересів, формулює цілі для власної

системи управління. Цей порядок зберігається при переході від одного шабля до іншого, відображаючи процес зближення інтересів і цілей шляхом розширення методів вибору управлінських рішень за рахунок послаблення прямого адміністрування. Узгодження інтересів може бути досягнуто лише в тому випадку, коли в структурі систем будуть знайдені ознаки, що відповідають якісно важливим властивостям цілісності, взаємозалежності, усталеності до зовнішніх і внутрішніх збурень.

Розглядаючи весь спектр проблем в цьому контексті, необхідно враховувати складне розміщення схильностей, які охоплюють цінності, бажання, очікування та інші орієнтації, за рахунок яких організація або індивід прагне діяти так, а не інакше. При цьому передбачається, що зовнішнє, а часом і внутрішнє, ділове середовище, виходячи з розбіжності з установками (цілями), робить нечіткою структуру мотивів, і тому організація (індивід) готова до захисту або атаки для збереження або поліпшення своїх досягнутих або бажаних позицій.

Форма власності на засоби виробництва є однією з ознак, що характеризують зазначені властивості. Проте на рівні підприємства ця ознака може служити лише формальним атрибутом для формування спільності інтересів, оскільки головною мотивацією його діяльності є одержання підприємницького прибутку, зберігання цілісності і сталості на всіх сегментах ринку, виходячи з реально сформованих ситуацій та очікуваних результатів.

Інтеграційні процеси в економіці посилюються, підвищується роль великих корпоративних утворень в соціально-економічному розвитку, що зумовлює важливість впровадження сучасних систем регулювання діяльності корпоративних утворень, орієнтованих на стратегічно важливі напрямки розвитку економіки. Аналіз показує, що в багатьох українських великих корпораціях приділяється недостатньо уваги обробці механізмів управління розвитком компаній, відсутні комплексні рішення (проекти), що з'єднують організаційно-структурні інструменти та методи з механізмами стимулювання інвестиційних процесів.

Дотримуючись точки зору О. С. Редькіна [5; 6], відповідно до якої економічні інтереси і відповідальність являють єдність об'єктивного та суб'єктивного, ми вважаємо, що економічний інтерес і відповідальність — об'єктивні категорії, але їхніми носіями є люди або група. Основним змістом корпоративних відносин є зобов'язальні відносини між акціонерним товариством та його акціонерами, кожний з яких прагне до реалізації своїх прав.

Носіями колективних інтересів, на наш погляд, є: посередники, які зацікавлені в інвестиціях (у т. ч. й іноземні); колективи акціонерних

товариств; керівництво акціонерних товариств. Особливе місце в бізнес-процесах відіграють інтереси зовнішніх інвесторів. Зовнішні інвестиції є елементом ринкової економіки під впливом процесів глобалізації. На наш погляд, промисловий інвестор може бути включений у загальну систему інтересів тільки за наявності таких характеристик:

1) мати набір позитивних інтересів та достатній рівень стратегічної зацікавленості в розвитку приватизованого підприємства;

2) бути зацікавленим в одержанні доходів від діяльності приватизованого підприємства;

3) мати ресурси для розширення сфери чи впливу на фінансові можливості;

4) мати професіоналізм і спеціалізацію за профілем приватизованого підприємства.

Однак, на нашу думку, на практиці це далеко не весь спектр інтересів участі інвесторів. У загальному виді, вважаємо, інтереси інвесторів зводяться до мотивації усунення конкурентів, а можливо, і до ліквідації чи підриву діяльності приватизованого підприємства. Ймовірність появи останнього мотиву не варто недооцінювати.

У розвинених країнах остаточно чітко визначені основи системи відносин між головними діючими особами корпоративного управління (акціонерами, менеджерами, директорами, кредиторами, співробітниками, постачальниками, покупцями, членами громадських організацій, державними органами та ін.). Така система створюється для рішення трьох основних завдань корпорації: забезпечення її максимальної ефективності, залучення інвестицій, виконання юридичних і соціальних зобов'язань.

Чинне законодавство України та існуюча світова практика діяльності акціонерних товариств [1–3] передбачає п'ять форм реструктуризації: злиття, приєднання, розподіл, виділення, перетворення. У закордонній практиці найважливішим інструментом реструктуризації бізнесу є злиття і поглинання. В існуючій практиці прийнято визначати поглинання як оплачену угоду, в результаті проведення якої відбувається перехід прав власності на корпорацію, що найчастіше супроводжується заміною менеджменту купленої корпорації і зміною її фінансової і виробничої політики. Саме на цьому етапі можливі майнові порушення, що викликає потребу розгляду протиріч, які виникають. Рівень концептуальної і методологічної розробки проблем управління агрокомплексом відстає від практики. Недостатньо вивчені принципи інтенсифікації і спеціалізації агрокомплексу в ринковій економіці. Ця проблема набуває особливої значущості у сформованих специфічних українських умовах відтворення, які слід класифікувати екстремальними: стрімкість системної трансформації, дефіцит бюджетів усіх рівнів та коштів підприємств, об-

межені обсяги інвестицій. Реалізація програм та проектів розвитку корпоративних утворень — це складний і трудомісткий процес, ефективність якого визначається рівнем науково-методичного та організаційного забезпечення, що вимагає активної розробки теоретичних і прикладних матеріалів, орієнтованих на використання організаційно-структурних резервів розвитку компаній та формування систем управління розвитком.

Висновки та пропозиції. Значне поширення корпоративної форми організації обумовлює необхідність створення сприятливих умов для розвитку корпоративних утворень, забезпечення динамізму та ефективності цього процесу. Основні труднощі при цьому полягають у «відставанні» розвитку організаційних систем від процесів соціально-економічного розвитку країни в цілому. Організаційно-регулювальні системи, їх структури і форми за своєю природою володіють певним консерватизмом, виявляють тенденції до стабілізації, в той час як реформаційний процес вимагає активних та адекватних управлінських реакцій на зміни, що відбуваються, причому не спонтанних, сьогохвилинних рішень стихійного порядку, а послідовної, науково-обґрунтованої, позитивно спрямованої діяльності з розвитку систем управління, зокрема корпоративної, яка відповідає ринковим реаліям і національним інтересам країни.

Література

1. Азоев Г. Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика / Г. Л. Азоев. — М. : Центр экономики и маркетинга, 1996. — 208 с.

2. Белоусова С. В. Корпоративное управление в непроизводственной сфере : учебное пособие для студентов экономических специальностей / С. В. Белоусова, В. Г. Полонский, А. М. Белоусов. — Херсон : МУБиП, 2003. — 211 с.

3. Бутенко А. И. Мотивация антикризисного управления в реальном секторе экономики / А. И. Бутенко, А. С. Редькин // Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований. — Одесса, 2001. — Вып. 12. — С. 36–42.

4. Квач Я. П. Корпоративне управління організаційним розвитком: креативні засади / Я. П. Квач, М. М. Адамкович, К. С. Шапошников ; [під наук, керівництвом д-ра екон. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України О. С. Редькіна]. — Ізмаїл : СМІЛ, 2008. — 272 с.

5. Редькін О. С. Особливості процесів злиття й поглинання компаній / О. С. Редькин, М. М. Адамкович, К. С. Шапошников // Наук. зб. пр. ОНАЗ ім. О. С. Попова. — Одеса, 2006. — № 1. — С. 137–143.

6. Сучасні стратегії та технології корпоративного управління / О. С. Редькін, В. Реген, Н. А. Хрущ ; [Одес. нац. академія зв'язку ім. О. С. Попова]. — Одеса : Евен, 2004. — 216 с.